

SPECIALIŲ ŽINIŲ PANAUDOJIMO FINANSINIŲ NUSIKALTIMŲ TYRIME OBJEKTIVUMO UŽTIKRINIMO PRIELAIDOS LIETUVOJE, TEISĖS Į GYNYBĄ UŽTIKRINIMO ASPEKTU

Dr. Edgaras Dereškevičius,

Advokatas/Partneris,

Advokatų profesinė bendrija „Constat“,

Zietelos g. 3, 03202 Vilnius, Lietuva,

<edgaras.dereškevicius@constat.lt>

Anotacija

Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos arba FNTT (toliau – Tarnyba) yra įstaiga prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – VRM), kurios paskirtis – tirti ir atskleisti nusikaltimus, kitus teisės pažeidimus finansų sistemai ir su jais susijusius nusikaltimus, kitus teisės pažeidimus. Tarnybos veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 5 d. nutarimu Nr. 481 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 23 redakcija)¹¹ patvirtinti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatai. Kurių 2 punkte yra įstatymo leidėjo nustatyta, kad tarnyba savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Europos Sąjungos teisės aktais, Lietuvos Respublikos Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymu, Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statutu (toliau – Vidaus tarnybos statutas), kitais Lietuvos Respublikos įstatymais ir Lietuvos Respublikos Seimo priimtais teisės aktais, Respublikos Prezidento dekretais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Ministro Pirmininko potvarkiais, vidaus reikalų ministro įsakymais, šiais nuostatais. O tai reiškia, kad pirmiausia šiuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu, valstybės biudžetinė teisėsaugos įstaiga įsipareigoja savo kasdieninėje veikloje vadovautis Lietuvos Respublikos Konstitucija bei įstatymais ir kitais teisės aktais.

Tad kyla pagrįstos abejonės, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK) tiesiogiai nenustato būtinųjų ekspertinių tyrimų ikiteisminio tyrimo ir bylų nagrinėjimo teisme metu atvejų, taip pat neįvardija konkrečių ekspertinių įstaigų, kuriose tokie tyrimai privalėtų būti atliekami.

¹¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 5 d. nutarimas Nr. 481. Žr. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.164058/asr>

Raktiniai žodžiai: specialios žinios, tyrimas, finansiniai nusikaltimai, specialisto išvada, ekspertiniai tyrimai.

BPK tiesiogiai nenustato būtinųjų ekspertinių tyrimų ikiteisminio tyrimo ir bylų nagrinėjimo teisme metu atvejų, taip pat neįvardija konkrečių ekspertinių įstaigų, kuriose tokie tyrimai privalėtų būti atliekami. Tačiau atskirų kategorijų baudžiamosiose bylose, atsižvelgiant į jų specifiką, tokie tyrimai yra būtini: priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procese (teismo psichiatrijos ekspertizė), nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose (mirties priežasties nustatymo tyrimas), nusikaltimų žmogaus sveikatai bylose (sveikatos sutrikdymo masto nustatymo tyrimas). O kitose baudžiamosiose bylose be specialiųjų žinių neįmanoma nustatyti nusikalstamos veikos dalyko ir padarinių. Tai aišku būtų apgaulingas, aplaidus apskaitos tvarkymas, mokesčių apskaiciavimas ir pan., taip pat kitais atvejais, kai tyrimu gauti duomenys yra reikšmingi nusikalstamos veikos sudėties požymiams nustatyti (atskleisti).

Kaip matyti iš Tarnybos 2021 m. balandžio 2 d. 2020 metų veiklos ataskaitos Nr. 04/4-7-1-1-2301² Tarnybos misija – apsaugoti valstybės finansų sistemą, atskleidžiant nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus. Institucijos strateginis tikslas yra tobulinant veiklos metodus mažinti neigiamą finansinių nusikaltimų poveikį valstybės finansams. Įgyvendindama Vyriausybės programos nuostatas viešojo saugumo srityje, 2020 metais Tarnyba siekė, kad visos vykdomos priemonės didintų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos veiksmingumą, mažintų neigiamą finansinių nusikaltimų poveikį valstybės finansų sistemai ir kurtų šalyje saugesnę aplinką. Tarnybos veikla buvo nukreipta į efektyvų nusikalstamų veikų, darančių didžiausią žalą valstybės biudžetui ir labiausiai kenkiančių Lietuvos tarptautiniam įvaizdžiui, atskleidimą ir tyrimą, tarptautinius standartus atitinkančios pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos sistemos šalyje kūrimą ir palaikymą. Įgyvendindama jai pavestus tarnybos tikslus ir uždavinius tarnyba siekė apsaugoti finansų sistemą nuo nusikalstamo poveikio. Kaip nurodoma ataskaitoje, prioritetinis tarnybos dėmesys buvo sutelktas ne tik į kriminalinės žvalgybos pozicijų stiprinimą, pridėtinės vertės mokesčio (toliau-PVM) sukčiavimo ir kitų sunkių, sudėtingų, organizuotų nusikalstamų grupuočių daromų nusikaltimų atskleidimą, bet svarbiausia – greitą ištyrimą, veiksmingą Europos Sąjungos (toliau-ES) ir kitų užsienio valstybių finansinės paramos lėšų apsaugą nuo neteisėto gavimo ir

² Tarnybos 2021 m. balandžio 2 d. 2020 metų veiklos ataskaita Nr. 04/4-7-1-1-2301: <https://www.fnnt.lt/data/public/uploads/2021/04/fnnt-2020-metine-ataskaita.pdf>

panaudojimo, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo, taip pat – į kovą su šešėline ekonomika. Kaip matyti iš veiklos ataskaitos, 2020 metais tarnyba ūkinės finansinės veiklos tyrimams atlikti gavo 385 (2019 m. – 428) užduotis, iš jų 238 užduotis (62 %) (2019 m. – 234 (55 %)) surašė Tarnybos pareigūnai, o 147 užduotis (38 %) (2019 m. – 194 (45 %)) – kitų teisėsaugos institucijų pareigūnai. Tarnybos specialistai, atlikę ūkinės finansinės veiklos tyrimus, 2020 metais pateikė 685 specialisto išvadas ir paaiškinimus (2019 m. – 662). Per 2020 metus tyrimuose išaiškinta daugiau kaip 15,2 mln. eurų (2019 m. – daugiau kaip 18,7 mln. eurų) į valstybės biudžetą nesumokėtų, nedeklaruotų mokesčių.

Taigi, šiame straipsnyje, siekdami identifikuoti „greito“ nusikalstamų veikų finansams atskleidimo padarinius ir pasekmes asmenų teisėms į greitą baudžiamąjį procesą, taip pat apibendrinsime atsakymus į kylantį klausimą kokie šiuo „greitumu“ sukelti padariniai asmenų teisėms, vertinant visą teisingumo vykdymo procesą, būsimų baudžiamojo proceso stadijų kontekste. Taip pat įvertinsime kaip, kokiais būdais, tas „greitis“ pasiekiamas, o galiausiai įvertinsime „greito“ nusikaltimų atskleidimo padarinius baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmei, kuomet pati Tarnyba, vykdanči nusikalstamų veikų atskleidimo uždavinį, tuo pat metu, pati sau atlieka specialių žinių reikalaujančius finansinių veikų specialistų tyrimus.

Įprastai girdime šį specialių žinių apibrėžimą: specialios žinios – tai dėl išsilavinimo ir per specialų pasirengimą ar profesinę veiklą įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar kitos srities žinios, būtinos reikšmingoms bylos aplinkybėms nustatyti. S. Šimbelytė pabandė apibendrinti šią mokslinę diskusiją ir pasiūlė modernią specialių žinių sąvoką nurodančius požymius: 1) šios žinios yra riboto prieinamumo; 2) atskira diskusija dėl teisinių žinių išskyrimo iš specialiųjų žinių visumos; 3) tai profesionalios žinios, įgytos specialaus pasiruošimo arba profesinės patirties metu, išskyrus profesionalias tiriančio bylą asmens žinias; 4) tai sistema, sujungianti mokslines žinias, įgūdžius ir gebėjimus (patirtį); 5) būtinas teisinis jų panaudojimo tikslas ir įstatyme numatytas pagrindas.³ H. Malevskis yra teisingai pastebėjęs: „*Specialių žinių sąvoka, kaip ir dauguma teisinių kategorijų, yra istorinis reiškinys, kurį veikia įvairūs veiksniai. Dėl šios specialių žinių ypatybės kaskart būtina analizuoti šią sąvoką atsižvelgiant į įvairių teisinių, mokslinių, techninių, prakseologinių bei institucinių pokyčių įtaką. Nors, paviršutiniškai pažvelgus, gali susidaryti įspūdis, kad specialių*

³ Šimbelytė, R. (2016). *Peculiarities and Problems of the Use of Special Date in Lithuania's Criminal Proceedings*. Doctoral Thesis. Riga.

žinių nagrinėjimo klausimais turime labai daug publikacijų, kad yra savotiška „perprodukcija“ šioje srityje, tačiau nuodugnesnė analizė atskleidžia, kad dar yra pakankamai daug neišspręstų ir prieštaringai suvokiamų klausimų.⁴ Šios žinios byloje naudojamos BPK nustatyta tvarka. Baudžiamajame įrodinėjimo procese specialiausias žinias gali taikyti du subjektai – BPK keliamus reikalavimus atitinkantys ekspertas ir specialistas. Ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų specialiųjų žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą⁵ (toliau – Ekspertų sąrašas). Jeigu ekspertų sąrašė nėra reikiamos specialybės ekspertų, ekspertu gali būti skiriamas į šį sąrašą neįrašytas asmuo. Prireikus ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis teisę būti ekspertu Europos Sąjungos valstybėje narėje arba valstybėje, su kuria Lietuvos Respublika yra sudariusi teisinės pagalbos sutartį (BPK 84 straipsnis). Specialistas yra reikiamų specialiųjų žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais. Specialistu gali būti ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas arba šioje įstaigoje nedirbantis asmuo (BPK 89 straipsnio 1 ir 2 dalys). Specialisto funkcijas procese gali atlikti ir į ekspertų sąrašą įrašyti ekspertai. Baudžiamajame procese galimos specialiųjų žinių panaudojimo formos yra ekspertizės aktas, objektų tyrimo pagrindu pateikta specialisto išvada, pagal proceso šalių prašymą surašytas dokumentas (konsultacinė išvada) ir kito civilinio ar administracinio proceso tvarka gautas ekspertizės aktas (specialisto išvada). Iš teismų praktikos matyti⁶, kad išvados ekspertizės aktuose (specialisto išvadose) gali būti suformuluotos kaip kategoriškos, tikėtinos ar sąlyginės ir pan. Pagal kaltinamojo (jo gynėjo) ar kito proceso dalyvio prašymą privataus eksperto ar kito asmens, turinčio specialiųjų žinių, atliktas daiktų ar dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, tyrimas nėra objektų tyrimas BPK 205 straipsnio prasme. Šių asmenų surašytas dokumentas nelaikomas ekspertizės aktu (BPK 88 straipsnis) ar specialisto išvada (BPK 90 straipsnis) – jis yra tiriamas ir vertinamas kaip

⁴ Малевский, Г. (2012). Специальные знания – краеугольный постулат концепции криминалистики Ганса Гросса и их современная интерпретация. Из *Криминалистика первопечатный*, № 5, 108–121.

⁵ Teisingumo ministerija formuoja valstybės politiką teismo ekspertizės srityje, organizuoja, koordinuoja bei kontroliuoja valstybės politikos įgyvendinimą šioje srityje, sudaro ir tvarko Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą, koordinuoja Lietuvos teismo ekspertizės centro veiklą: https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/Teismo%20ekspertai/TES_2022_04_12.pdf

⁶ LAT *Baudžiamąjį proceso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga Nr. AB-50-1*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų grupės Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2019 m. kovo 28 d. pasitarime pritarta skelbti biuletenyje „Teismų praktika“.

dokumentas – konsultacinė išvada, surašyta specialiųjų žinių turinčio asmens (BPK 95–96 straipsniai). Konsultacinė išvada gali būti pripažinta įrodymu baudžiamojoje byloje, jei atitinka bendruosius ir specialiuosius tokio pobūdžio įrodymams keliamus reikalavimus.

Teisingumo reikalavimas taikomas visam bylos tyrimui, įskaitant ir pirmines proceso stadijas, nagrinėjimą pirmos instancijos teisme, apeliacinės ar net kasacinės instancijos teismuose. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau-LAT) apžvelgdamas Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų praktiką dar 2006-ais metais analizavo bylą Sipavičius prieš Lietuvą⁷, kur Europos Žmogaus Teisių Teismas priminė, kad proceso teisingumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į proceso visumą, tad iš čia seka, kad ikiteisminio tyrimo stadijoje vykstantys teisiniai procesai turi reikšmės siekiant užtikrinti teisingą bylos išnagrinėjimą vėlesnėse proceso stadijose. LR BPK 20 straipsnio 3 dalyje yra nustatyta, kad asmens kaltė gali būti įrodyta tik tokiais duomenimis, kurie patvirtina ar paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai, o tai reiškia, kad asmens kaltė, tame tarpe ir civilinio ieškinio pagrįstumo ir teisėtumo klausimai – negali būti grindžiama tikėtinais ar keliančiais realių abejonių duomenimis, asmenų suinteresuotų savo lemties pagerinimu ar išvengimu baudžiamosios ar kitos atsakomybės, nutylėjimais, valstybės tarnautojų tyrusių faktines aplinkybes pareigų neatlikimo, objektyvių faktinių aplinkybių nepastebėjimo ir kitomis prielaidomis. Be to, pabrėžtina, jog galiojančioje BPK 255 straipsnio redakcijoje yra numatyta, jog iš esmės nepilnas tyrimas kartu yra ir esminis baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas, tai šiame kontekste nepilnas ir nevisapusiškas specialus tyrimas sąlygoja nepilną ikiteisminį tyrimą, o tai sudaro pagrįstas prielaidas kalbėti apie esminį BPK pažeidimą ir asmens teisių pažeidimą.

Kaltinamojo, jo gynėjo ar kitų proceso dalyvių prašymai skirti ekspertizę teismui yra neprivalomi. Sprendimą dėl ekspertizės skyrimo teismas priima atsižvelgdamas į bylos duomenis, taip pat į tai, ar ekspertizės išvados yra reikalingos bylos aplinkybėms išsamiai ir nešališkai ištirti. Jeigu ne paviršutiniškai ar formaliai, bet giliau paanalizuotume teisinį reglamentavimą, susijusį su įtariamojo ar gynėjo galimybėmis pasinaudoti specialiųjų žinių institutu finansinių nusikaltimų tyrime, tai pamatysime, jog net ir įstatymų leidėjas praktiškai visuose BPK normose, susijusiose su specialiomis žiniomis nustato tik kaltinamajam teisę kreiptis į teismą su prašymu skirti teismo ekspertizę ar specialų

⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje Sipavičius prieš Lietuvą Pareiškimo Nr. 49093/99 : http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/SIPAVICIUS_2002_sprendimas.pdf

tyrimą. Ir tai yra dėl to, kad ikiteisminio tyrimo metu iki šiol Lietuvoje konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas procese neegzistuoja, ikiteisminio tyrimo rungtyniškumas – taip pat. Nors remiantis BPK 181 straipsniu, tokiems proceso dalyviams kaip įtariamajam ir jo gynėjui yra numatyta formali teisė ikiteisminio tyrimo metu susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, tačiau praktiškai visuose ikiteisminiuose tyrimuose prokuroras, turėdamas teisę neleisti susipažinti su visais ikiteisminio tyrimo duomenimis ar jų dalimi, taip pat neleisti daryti ikiteisminio tyrimo medžiagos kopijas ar išrašus, jei toks susipažinimas, prokuroro manymu, galėtų pakenkti ikiteisminio tyrimo sėkmei, to ir neleidžia daryti. Ir tai tęsiasi praktiškai iki kol ikiteisminiame tyrime pradeda veikti BPK 218 straipsnis, kuris nustato, kad prokuroras, įsitikinęs, kad ikiteisminio tyrimo metu surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, paskelbia įtariamajam, o jo gynėjui, nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui ir jų atstovams praneša, kad ikiteisminis tyrimas baigtas. O tai tuo pačiu reiškia, kad net ir paprašę atlikti papildomus ikiteisminio tyrimo veiksmus ar paskirti specialių žinių reikalaujančią tyrimą, proceso dalyviai gauna neskundžiamą prokuroro nutarimą, jog jų prašymas atmetamas. Taigi, tuo teisės į gynybą užtikrinimas, beje, įstatymo leidėjo numatytas atskirame BPK 10 straipsnyje, ikiteisminio tyrimo metu ir baigiasi. Tai yra pati pirmoji aptariamo klausimo problema.

Kaip matyti iš teisinio Tarnybos funkcijų reglamentavimo, tokios funkcijos kaip specialus objektų (juridinių asmenų buhalterinės apskaitos) tyrimas Tarnybos funkcijoms iš viso nepriskiriamas. Be to, pažymėtina ir tai, kad BPK 205 straipsnis numato ikiteisminį tyrimą atliekantiems pareigūnams galimybę siekiant nustatyti įvykio situaciją ir kitas reikšmingas bylai aplinkybes, pavesti specialistui atlikti objektų tyrimą. BPK 89 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta specialisto definicija imperatyviai nurodo, kad šis asmuo privalo disponuoti konkrečiam tyrimui atlikti reikalingomis specialiomis žiniomis ir įgūdžiais. Tačiau aukščiau nurodomi netikslumai, Tarnybos kaip objektų, reikalaujančių specialių žinių, tyrimo funkcijos nereglamentavimas įstatymu, o taip pat susidariusi faktinė situacija, kuomet specialisto išvados surašymą reglamentuoja ir poįstatyminis aktas, prieštaraujantis LR teismo ekspertizės įstatymo nuostatoms, kelia pagrįstų abejonių Tarnybos specialisto surašytos išvados nešališkumu ir specialisto išvados objektyvumu bei pagrįstumu. Nes specialistas, atlikdamas ūkinės finansinės veiklos tyrimą, negali būti nešališkas ir nepriklausomas. Kadangi ta pati institucija – Tarnyba atlieka ir patį ikiteisminį tyrimą, t. y. užsako specialių žinių reikalaujančią spec. tyrimą ir ta pati Tarnyba suteikia tos ūkinės finansinės veiklos tyrimo (toliau – ŪFVT) paslaugą. T. y. ŪFVT atlikinėja padalinio

specialistas tiesiogiai pavaldus institucijai, atliekančiai visą ikiteisminį tyrimą. Skirtingai negu teismo eksperto, specialisto nepriklausomumo principas teisės aktuose nėra tiesiogiai reglamentuotas, tačiau šis veiklos principas yra išvestinis iš BK 233 straipsnio, numatančio atsakomybę už poveikio liudytojui, nukentėjusiam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui darymą. Be to, nors Tarnybos atitinkamo padalinio specialisto, atliekančio tyrimą, taip vadinamas bendradarbiavimas su tiesiogiai ikiteisminį tyrimą atliekančiu pareigūnu, tiek gaunant reikalingą tyrimui atlikti papildomą informaciją, tiek pateikiant specialistui naujus ikiteisminio tyrimo metu paaiškėjusius duomenis apie su specialisto atliekamu tyrimu susijusias aplinkybes, tiek šiam betarpiškai dalyvaujant proceso dalyvių apklausose, nors paprastai pareigūnų ir įvardijamas kaip visiškai atitinkantis proceso greitumo ir ekonomiškumo principus, tačiau jų tarpusavio tarnybinis pavaldumas bei pareigybių hierarchija, viršininkų nurodymai ir pan. lemia proceso subjektyvumą bei rinkimą vien kaltinančių duomenų. Tokiu būdu iš anksto suformuojant neobjektyvią, o kartais net neatitinkančią tikrovėje įvykusių aplinkybių konteksto, tyrimo kryptį. Taip neretai esmingai pažeidžiant BPK 1 ir 2 straipsnyje įstatymo leidėjo numatytą pareigą tyrėjams rinkti tiek kaltinančius, tiek ir teisinančius asmenį duomenis. Apie ką kaskart, tačiau jau žymiai vėlesnėse baudžiamojo proceso stadijose, kuomet pradeda veikti rungimosi principas, būtina priminti.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad minėtų specialistų išvadų, kaip atitinkančių BPK 20 straipsnio reikalavimų, nėra galimybės pripažinti objektyviomis dar ir štai dėl kokios priežasties. Tarnyboje yra vykdoma taip vadinama specialistų tyrimo išvadų kokybės užtikrinimo priežiūra. Kurią reglamentuoja Tarnybos specialistų atliekamų ūkinės finansinės veiklos tyrimų nuostatai (Tarnybos direktoriaus 2013 m. gruodžio 13 d. įsakymo Nr. V-288 redakcija)⁸. O tai reiškia, kad išvadų formulavimą nuolat kontroliuoja Tarnybos ŪFVT padalinių vadovai. Be to, jie, o ne objektyvus ir nepriklausomas nuo bet kokios įtakos specialių žinių turintis specialistas, įvertina jau pateiktas specialisto išvadas, analizuoja apskaitos korteles, identifikuoja taip vadinamas neigiamas tendencijas ir neretai savo pavaldiniams specialistams nurodo keisti išvadų turinį. Nes Tarnybos nuostatų 12.8 punktą nustato ŪFVT padalinio vadovui pareigą tikrinti arba revizuoti atskiru dokumentu surašytą specialisto išvadą. Ši ŪFVT padalinio vadovo funkcija yra įtvirtinta jo pareigybės aprašyme, cituojame dalį: „<...> *teikia specialistams metodinę pagalbą, kontroliuoja atliekamų tyrimų kokybę ir*

⁸ Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos specialistų atliekamų ūkinės finansinės veiklos tyrimų nuostatai: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.379703/asr>

atlikimo terminus, teikia pastabas ir siūlymus dėl tyrimo apimties, krypties, išsamumo, aplinkybių pagrįstumo bei išvadų ar paaiškinimo formulavimo“. Tokiu būdu Tarnybos ŪFVT skyriaus vadovas patikrina (?) surašytą specialisto išvadą (išvados projektą) ir vizuoja, taip, tariamai patvirtindamas, specialisto išvados teisingumą bei pagrįstumą (?). Be to, kiekviena atskiru dokumentu surašyta ir dar neužregistruota Tarnybos dokumentų valdymo sistemoje specialisto išvada (išvados projektas) yra vadovo skaitoma ir vertinama, ar teisingai pritaikyti teisės aktai (aktuali jų redakcija), ar išsamiai atsakyta į užduoties klausimus ir surašytos motyvuotos išvados į kiekvieną pateiktą klausimą, ar atitinka Nuostatų 32 ir 34 punktų reikalavimus, ar surašyta aiškiai, motyvuotai ir objektyviai, ar įrašai pagrįsti dokumentais. Šioje vietoje raktinis žodis „teisingai“⁹. Nustačius, kad išvada neatitinka jai keliamų kokybės kriterijų ar nesutampant ŪFVT padalinio vadovo ir specialisto nuomonei dėl tyrimo apimties, krypties, išsamumo, aplinkybių pagrįstumo, išvadų motyvavimo, bendrai diskusijai ir objektyviam situacijos vertinimui pasitelkiami kiti ŪFVT padalinio specialistai, turintys didesnę patirtį, konsultuojamasi su tarnybos padalinio, atliekančio ŪFVT padalinių kontrolę, specialistais. Tačiau panašūs padalinių vadovų nurodymai, specialisto išvados skaitymai, derinimai su padalinių, atliekančių tyrimą atlikusio specialisto veiklos kontrole, vadovais akivaizdžiai neigiamai įtakoja specialisto išvados patikimumą, o be to, daro šią išvadą neteisėta ir todėl, kad ji ir jos autoriai neatitinka 2002 m. spalio 29 d. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo Nr. IX-1161¹⁰ reikalavimų, o konkrečiai jo 4¹ straipsnio nuostatų. Kurios sako, kad teismo ekspertų veikla turi būti grindžiama nepriklausomumu, profesionalumu, profesinių sprendimų skaidrumo, sąžiningumo, nešališkumo, pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėms, konfidencialumo, teisingumo ir tyrimo išsamumo principais.

Panašaus, kaip aprašomo, pobūdžio ikiteisminių tyrimų metu iš esmės pažeidžiama taip pat ir galiojančios redakcijos (dar 2002-10-29 įstatymo leidėjo priimtas) Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo Nr. IX-1161 22 straipsnis. Kuriame įtvirtinta specialių žinių panaudojimo procedūra. Tai yra reikalavimą specialistui (ekspertui) atliekant jam pavestą užduotį remtis tik savo srities specialiomis žiniomis, taip pat neperžengti jo srities specialių žinių ribų, o taip pat draudimo ekspertams duoti išvadų teisiniais klausimais. Todėl yra pagrįsto pagrindo teigti, jog visos įtariamajam Tarnybos specialisto

⁹ Teisingas – kuris laikosi moralės normų, elgiasi dorai, kuriuo galima pasitikėti, sąžiningas: <http://www.lkz.lt/?zodis=teisingas&id=2603560000>

¹⁰ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas Nr. IX-1161: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.193737/asr>

išvados pateiktos, nesavarankiškos prielaidos yra tendencingos ir net neatitinkančios tikrovės. Susidariusi faktinė situacija atima iš įtariamojo, vėliau ir iš kaltinamojo procesinės teisės suformuluoti klausimus specialių žinių reikalaujančiam objektų tyrimui, o taip pat pagrįstai tikėtis, kad toks tyrimas bus paskirtas objektyviems ir su ikiteisminiu tyrimu, taip pat jo pareigūnais, tiesiogiai nesusijusiems ir nepriklausomos teismo ekspertizės įstaigos statusą atitinkančioms, ekspertinėms įstaigoms – Lietuvos teismo ekspertizės centrui (toliau – LTEC) ar Kriminalistinių tyrimo centro (toliau – KTC), ekspertams.

Antroji problema, kuri yra glaudžiai susijusi su tyrimo šališkumu, kuomet Tarnybos specialisto taip vadinamas besąlygiškas bendradarbiavimas su už ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimą atsakingu tos pačios tarnybos (tik paprastai kito skyriaus) ikiteisminio tyrimo pareigūnu (arba tyrėju), kuris paprastai virs ta teisinio pobūdžio specialistų vertinimais. Nors, kai kuriose Europos Tarybos valstybėse narėse užsienio teisė gali būti laikoma faktu. Teisėjas gali paskirti konsultantus (labai dažnai iš akademinės aplinkos), kurie padėtų išsiaiškinti tam tikrus klausimus, susijusius su užsienio teisės aiškinimu ir taikymu, ir padėtų teisėjui priimti sprendimus. Kai kuriais išimtiniais atvejais eksperto vertinimas gali būti užsienio įstatymai¹¹. Deja, kol kas, pagal teisinį reglamentavimą, teisės žinių sfera Lietuvoje pripažįstama ir priskiriama išimtinai teismo kompetencijai. Kadangi pastarojo (ikiteisminį tyrimą atliekančio tyrėjo) vidinis įsitikinimas įtariamojo kaltės buvimu, šiems abiem pareigūnams dalyvaujant ikiteisminio tyrimo veiksmų vykdymo procese, o taip pat toliau bendradarbiaujant formuluojant išvadas, sudaro prielaidas subjektyviai, šališkai ir suinteresuotai vertinti proceso dalyvių, tokių kaip įtariamieji, kurie taip pat turi savo subjektyvų interesą bylos baigtimi, parodymus. O tai reiškia ne objektyviai pagal dokumentus, bet subjektyviai pagal šių asmenų žodžius, formuluoti išvadas specialių žinių finansų srityje reikalaujančiuose tyrimuose.

Teismų praktikoje pripažįstama, kad liudytojo, kaip baudžiamąo proceso dalyvio, statusas paprastai yra neutralus, t. y. kaip liudytojas turi būti apklausiamas asmuo, tiesiogiai niekaip nesuinteresuotas bylos baigtimi. LAT praktika sako, kad reikšminga baudžiamajai bylai informacija, esant pagrindui manyti, kad galėjo būti padaryta nusikalstama veika, turi būti fiksuojama atliekant BPK numatytus veiksmus. Asmens, faktiškai įtariamo nusikalstamos veikos padarymu, apklausa nesuteikus jam BPK nustatyta tvarka įtariamojo statuso ir neužtikrinus įtariamojo teisių yra esminis BPK pažeidimas. Taip gauti asmens „atviri

¹¹ CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-ef/c/16807882a1>

prisipažinimai“ yra niekiniai ir įrodymais nepripažįstami. Įrodymais negali būti laikomi ir raštai, gauti kaip įtariamojo ar kaltinamojo apklausos protokolo pakeičiamas. BPK normos numato, kad pareigūnai traukiamo baudžiamajon atsakomybėn asmens paaiškinimus turi gauti atlikdami tokio asmens apklausas BPK nustatyta tvarka, užtikrinus įtariamojo ar kaltinamojo teises. *Šiais aspektais pasakyta, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-350/2013*¹².

Taigi, baudžiamųjų bylų (analizuotos b.b. Nr. Nr. 1-27/2013, b.b. Nr. 1-1-287/2017, b.b. Nr. 1-2187-506/2018, b.b. Nr. 2K-7-86-303/2018, b.b. Nr.1-55-865/2019 ir kt.) tyrimo praktikoje susiklosto faktinės situacijos, kuomet netgi teikdamas paaiškinimus teismui dėl tyrimo išvados teismo posėdžio metu specialistas pripažįsta, kad atsakydamas į klausimą vadovavosi ir išvadoje nurodė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau-CK) 6.923 str. redakciją, galiojusią po 2013-ųjų metų pakeitimų, nors turėjo taikyti straipsnio redakciją galiojusią pavedimų vykdymo metu. Štai kaip tik tokia situacija susiklostė Vilniaus miesto apylinkės teisme nagrinėjant baudžiamąją bylą Nr. 1-102-506/2019¹³. Nagrinėjant teisme šią bylą, teismo posėdžio metu, Tarnybos specialistas subjektyviai ir galimai tyčia iškraipė faktinę situaciją, kuomet nors visiems, tame tarpe Tarnybos specialistei atliekančiai tyrimą ir duodančiai paaiškinimus teisme, privalėjo būti žinoma, kad nuo tam tikro momento buvo priimti ir turėjo įsigalioti CK 6.923 straipsnio pakeitimai ir Kodekso papildymas 6.9301 straipsniu, tačiau ši nauja įstatymo redakcija nebuvo vadovaujama teikiant išvadą. Tai buvo atliekama net tuomet, kuomet nurodomo minėtai bylai aktualaus įstatymo projekto rengimą paskatino būtent ta pati Tarnybos iškelta problema dėl verslo subjektų atsiskaitymų eilės tvarkos teisinio reguliavimo, kurią spręsti keičiant CK nuostatas buvo nutarta nagrinėjant tyčinio ir nusikalstamo bankroto problemas suinteresuotų valstybės institucijų atstovų pasitarimuose, sprendimo problemos būdą pasiūlė Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija, projektą parengė Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija. Tačiau net ir tarnybos, inicijavusios konkretų įstatymo pakeitimą, specialistas savo tyrime naudojo nepalankią įtariamam (vėliau kaltinamam teisme) asmeniui įstatymo redakciją, kas nulėmė ypač ilgą baudžiamosios bylos nagrinėjimą teisme, papildomą tyrimo paskyrimą, galiausiai kaltinamojo D.V. išteisinimą.

Paanalizuokime dar vieną praktinį atvejį baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-865/2020¹⁴. Pasitaiko ir tokių situacijų, kuomet Tarnybos specialistų, atliekančių specialų tyrimą, metu yra tiriami juridinių asmenų gaunamų PVM

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-350/2013.

¹³ Vilniaus miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-102-506/2019.

¹⁴ Vilniaus miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-865/2020.

sąskaitų faktūrų registrai FR0671 už tam tikrus metus. Kurie paprastai buvo pildomi elektroniniu būdu į nustatytos formos deklaraciją ir pateikiami per EDS (elektroninio deklaravimo sistemą) tiesiogiai VMI duomenų bazę, kurios pagalba VMI turėdavo absoliučias galimybes atlikti kryžminį sąskaitų patikrinimą bei duomenų atitikimą ūkio subjektų pateikiamoms PVM deklaracijoms. Šie duomenys paprastai rodo realią įmonės veiklą. Be to, kaip tyrimų metu seka iš PVM sąskaitų faktūrų, šios taip pat liudija apie bendrovių įgytas nuosavybės teises pavyzdžiui į žemės sklypus, kitą turtą. Tokiu būdu sugretinus išvadų pagrindą – dokumentus dėl veiklos ir specialiaame tyrime formuluojamų išvadų turinį, paprastai galime stebėti subjektyvias žmogaus daromas ir paprastai kolegų tyrimų rezultatams svarbias, bet nebūtinai teisiškai pagrįstas tos pačios tarnybos specialistų prielaidas. Tokias kaip pavyzdžiui: „<...> kad darbai statybos objekte esančiame mieste „x“, adresu „y“ buvo atliekami, sutartys tarp UAB „A“ ir UAB „B“ buvo vykdomos, <...>...tačiau realiai darbus atliko ne tik UAB „B“ darbininkai, bet ir kitų įmonių, su kuriomis UAB „B“ sudarė subrangos sutartis, darbininkai. Taip pat iš šioje išvadoje specialisto konstatuoto fakto, kad iš UAB „A“ pirka paslaugų už x sumą, kurių suma neviršija UAB „B“ teiktose PVM sąskaitose faktūrose nurodomų sumų. Iš tokių formuluočių paprastai teismas bendriausia prasme įrodymų grandine pavadindamas visus baudžiamojoje byloje esančius duomenis, tariamai patvirtinančius įtariamojo kaltę, tačiau kaip matyti iš aukščiau aptartų kitą – asmens nekaltumą įrodančių duomenų grandinę sudarančių duomenų, net nevertina. Nes tokia išvada paprastai dar papildytina ir kurio nors liudytojo, savo parodymais paprastai siekiančio sumenkinti savo vaidmenį ar nuslėpti savo pareigą tinkamai vykdyti jam pavestas funkcijas, apklausų rezultatais. Ir galiausiai tai materializuojasi į išvadą, kad pavyzdžiui: „pagal tuo metu UAB „Y“ buvusią buhalterinės apskaitos tvarką išrinkti ir nustatyti pagal kokią konkrečiai PVM sąskaitą faktūrą buvo parduotos iš UAB „F“ įsigytos paslaugos, darbai – nėra galimybės.“ Arba į tokią išvadą, cituojame: „atsakydamos į to paties tyrimo 5.3 punktą specialistės, susipažinusios su ta pačia byla ir liudytojų, kitų proceso dalyvių parodymais, konstatuojame, jog kadangi tyrimo užduotyje nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo metu gautais duomenimis, kurių metu išimtais dokumentais, įtariamųjų parodymais nustatyta, <...> kad darbai statybos objekte esančiame adresu „X“ mieste „Y“ buvo atliekami, sutartys tarp UAB „F“ ir UAB „S“ buvo vykdomos,“ <...>...“tačiau realiai darbus atliko ne tik UAB „F“ darbininkai, bet ir kitų įmonių, su kuriomis UAB „F“ sudarė subrangos sutartis, darbininkai“, atliekant tyrimą užduotyje pateiktais klausimais, pažeidimai tvarkant buhalterinę apskaitą nenustatyti.“

Teisiškai nepagrįstai ir neteisingai tuomet atrodo du faktai – štai specialisto išvadoje Tarnybos vyr. specialistė konstatuoja, kad UAB „Y“ neteisėtai suformavo X eur PVM atskaitą, tuo padarant žalą valstybės biudžetui ir toje pačioje byloje esantis kitas oficialus dokumentas „X“, tos pačios liudytojos „A“ papildomos apklausos protokole, kuriame ši apklausama teigia, kad PVM sąskaitas faktūras išrašinėjo buhalteriai, darbus priiminėjo statybos darbų vadovai, šios PVM sąskaitos faktūros jai jokių įtarimų nesukėlė. Reiškia jokių šių oficialių dokumentų klastojimo požymių nė nebuvo, o ūkinės operacijos buvo įvykusios. Akivaizdu, kad tokioje byloje susiklosto akivaizdi, bet patinė, faktinė situacija, kuomet bent jau teismui, vykdančiam teisingumą net kelių juridinių asmenų buhalteriją, oficialius buhalterinės apskaitos ūkinius įvykius, dokumentus, deklaracijų duomenis, VMI patikrinimų aktus, galiausiai liudytojų-buhalterių parodymus galima nuneigti suinteresuotam išvengti jam pačiam inicijuojamų teisinių padarinių, fiziniam asmeniui davus žodinius paaiškinimus jį apklausiant. Kuris keliais sakiniais, kaip sakant, be teismo ir tyrimo, savo žodžiais bando paneigti oficialius minėtus, anksčiau įstatymų nustatyta tvarka VMI pripažintus, tinkamai apmokėtus, sandorius. Paradoksas ar teisinis nihilizmas? O juk net civiliniuose santykiuose egzistuoja taisyklė – įrodinėjant sandorio, sudaryto, sudarymo ir (ar) (į)vykdymo faktą, prieš tai sudarant tą sandorį ir nesilaikius įstatymo reikalaujamos paprastos rašytinės formos, egzistuoja draudimas remtis liudytojų parodymais. EŽTT sprendimuose išaiškinta, kad verčiant liudyti prieš save pažeidžiamas teisingo proceso principas, įtvirtintas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje. Asmens įpareigojimas (vertimas) atsakyti į klausimus apie įvykius, dėl kurių jam pareikštas kaltinimas Konvencijos 6 straipsnio prasme, nesuderinamas su teise tylėti ir neduoti parodymų prieš save, kuri yra neatskirama teisingo proceso sąvokos dalis. Šis principas galioja ir tuo atveju, kai nurodytas įpareigojimas (vertimas) asmeniui taikomas skirtingame procese negu tas, kuriame pareikštas kaltinimas (*Marttinen v. Finland*, no. 19235/03, judgement of 21 April 2009; *Shannon v. the United Kingdom*, no. 6563/03, judgement of 4 October 2005; *J.B. v. Switzerland*, no. 31827/96, judgement of 3 May 2001; *a contrario Macko and Kozubal' v. Slovakia*, nos. 64054/00 and 64071/00, judgement of 19 June 2007)¹⁵.

Atsižvelgiant į tai, ne reta Tarnybos ūkinės finansinės veiklos tyrimo skyriaus specialistų atlikta išvada, tiek dėl jų atlikimo procedūros, tiek dėl

¹⁵ *Marttinen v. Finland*, no. 19235/03, judgement of 21 April 2009; *Shannon v. the United Kingdom*, no. 6563/03, judgement of 4 October 2005; *J.B. v. Switzerland*, no. 31827/96, judgement of 3 May 2001; *a contrario Macko and Kozubal' v. Slovakia*, nos. 64054/00 and 64071/00, judgement of 19 June 2007: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

specialistų hierarchinių ryšių, tiek dėl tos pačios tarnybos skirtingų skyrių (ikiteisminio ir ŪFVT padalinio) vienodų tikslų yra šališka, tendencinga, todėl neatitinka Lietuvoje galiojančių įstatymų, o konkrečiai BPK 20 straipsnio reikalavimų. Ekspertizės akto (specialisto išvados) neaiškumas, neišsamumas ar prieštaravimas bylos duomenims nagrinėjimo teisme metu yra šalinami ne vien apklausiant išvadas pateikusį ekspertą (specialistą), bet ir skiriant naujus ekspertinius tyrimus. Šis savo ruožtu specialisto išvados neaiškumą, neišsamumą ar prieštaravimų bylos duomenims šalinimas baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme metu skiriant pakartotinus objektų tyrimus ar naujas teismo ekspertizes atima brangų bylos nagrinėjimo laiką ir vilkina baudžiamąjį procesą. To galima būtų išvengti dar ikiteisminio tyrimo metu, jei visiems proceso dalyviams savalaikiai būtų sudaryta pasinaudojimo specialiomis žiniomis galimybė¹⁶. Kas savaime neigiamai sąlygoja asmens teisės į gynybą savalaikiškumą ir baudžiamojo proceso operatyvumą bei ekonomiškumą principą. Kiekvieno nusikalstamos veikos padarymu įtariamo (kaltinamo) asmens teisė, kad jo byla būtų išnagrinėta per kuo trumpiausią laiką (BPK 44 straipsnio 5 dalis, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis), suponuoja atitinkamų valstybės institucijų, jų pareigūnų pareigą daryti viską, kad procesas vyktų vengiant nereikalingo delsimo. Baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtinta, kad prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, pagal savo kompetenciją privalo imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika (BPK 2 straipsnis). Šios nuostatos, be kita ko, gali būti laikomos asmens teisės į operatyvų, kiek įmanoma trumpiausio laiko procesą užtikrinimo garantija. Baudžiamojo proceso trukmės pagrindimas vertinamas atsižvelgiant į šiuos kriterijus: bylos sudėtingumą, įtariamojo (kaltinamojo) elgesį, proceso poveikį jam ir institucijų veiksmus organizuojant baudžiamąjį procesą (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-44-699/2015, 2K-460-895/2015, 2K-186-942/2015, 2K-55-895/2015, 2K-150/2014, 2K-7-109/2013, 2K-192/2011, 2K-7/2010, 2K-503/2010, 2K-256/2009). O vertinant valstybės institucijų elgesį bylose pirmiausia pažymėtina, kad ikiteisminio tyrimo trukmė kaip nepateisinamai ilga konstatuojama gali būti ne tik tada kuomet bylos tyrimas – nepakankamai aktyvus, bet ir tuomet kai pernelyg ilgai užtrunka pakartotinės ekspertizės atlikimas (2008 m. liepos 3 d. sprendimas byloje Belov prieš Rusiją,

¹⁶ Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija.*

peticijos Nr. 22053/02)¹⁷.

Išvados

1) BPK tiesiogiai nenustato būtinųjų ekspertinių tyrimų ikiteisminio tyrimo ir bylų nagrinėjimo teisme metu atvejų, taip pat neįvardija konkrečių ekspertinių įstaigų, kuriuose tokie tyrimai privalėtų būti atliekami, o tai sudaro prielaidas suinteresuotoms teisėsaugos įstaigoms pačioms atlikti ikiteisminius tyrimus bei tuo pat metu pačioms sau teikti specialistų tyrimo išvadas, kurios neretai yra tendencingos, šališkos bei su trūkumais.

2) Tarnyboje yra vykdoma taip vadinama specialistų tyrimo išvadų kokybės užtikrinimo priežiūra, o tai reiškia, kad išvadų formulavimą nuolat kontroliuoja Tarnybos ŪFVT padalinių vadovai, todėl būtent jie, o ne objektyvus ir nepriklausomas nuo bet kokios įtakos, vien specialiomis žiniomis finansų srityje „apginkluotas“ specialistas, įvertina šiam pateiktas specialisto išvadas, kur viršininkas analizuoja apskaitos korteles, identifikuoja taip vadinamas neigiamas tendencijas ir neretai pavaldžiam specialistui nurodo keisti išvadų turinį.

3) Tarnybos atitinkamų padalinių vadovų nurodymai, specialisto išvados skaitymai, derinimai su padalinių, atliekančių tyrimą atlikusio specialisto veiklos kontrole, vadovais akivaizdžiai neigiamai įtakoja specialisto išvados patikimumą, o be to, daro šią išvadą neteisėta ir todėl, kad ji neatitinka 2002 m. spalio 29 d. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo Nr. IX-1161 reikalavimų, o konkrečiai jo 4¹ straipsnio nuostatų. Kurios sako, kad teismo ekspertų veikla turi būti grindžiama nepriklausomumu, profesionalumu, profesinių sprendimų skaidrumo, sąžiningumo, nešališkumo, pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėms, konfidencialumo, teisingumo ir tyrimo išsamumo principais.

4) Ekspertizės akto ar specialisto išvados neaiškumas, neišsamumas ar prieštaravimas bylos duomenims nagrinėjimo teisme metu privalo būti šalinami ne vien apklausiant išvadas pateikusį ekspertą (specialistą), bet ir skiriant naujus ekspertinius tyrimus, kurie užtrunka pakankamai ilgą, baudžiamosios bylos nagrinėjimui skirtą, laiką ir nepateisinamai atitolina galutinio procesinio sprendimo priėmimą.

5) Specialisto išvados neaiškumų, neišsamumo ar prieštaravimų bylos duomenims šalinimas baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme metu, skiriant pakartotinius objektų tyrimus ar naujas teismo ekspertizes, atima brangų bylos nagrinėjimo laiką ir vilkina baudžiamąjį procesą.

¹⁷ 2008 m. liepos 3 d. sprendimas byloje Belov prieš Rusiją, peticijos Nr. 22053/02: https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_22053-02

PREREQUISITES FOR ENSURING THE OBJECTIVITY OF THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE INVESTIGATION OF FINANCIAL CRIMES IN LITHUANIA, FROM THE ASPECT OF ENSURING THE RIGHT TO DEFENCE

Edgaras Dereskevičius

Summary

The Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania does not directly determine the necessary places for conducting expert investigations during pre-trial investigations and court hearings, nor does it name specific research facilities where such investigations should be conducted.

The non-regulation by the law of the investigation function of the Financial Crimes Investigation Service (hereinafter – the Service) as objects that require special knowledge, as well as the factual situation that has arisen, when the drawing up of a specialist's conclusion is regulated by a by-law act, there is reason to believe that it contradicts the provisions of the Forensic Expertise Law of the Republic of Lithuania, raises reasonable doubts regarding the impartiality of the conclusions drawn up by the service specialist and the objectivity and validity of the specialist's conclusion. The so-called cooperation of the specialist of the relevant unit of the Service conducting the investigation, with the officer directly conducting the pre-trial investigation, both by obtaining additional information necessary for conducting the investigation, and by providing the specialist with new data revealed during the pre-trial investigation about the circumstances related to the investigation conducted by the specialist, and by the latter directly participating in the interviews of the participants in the process, although it is usually identified by officials as fully complying with the principles of speed and economy of the process, but their mutual official subordination and hierarchy of positions, instructions of superiors, etc. determines the subjectivity of the process and the collection of only incriminating data. In this way, forming a biased, and sometimes even not corresponding to the context of the circumstances that happened in reality, research direction in advance.

It is not possible to recognize the above-mentioned specialists' conclusions as meeting the requirements of Article 20 of the Code of Criminal Procedure as objective, also due to the fact that the Service carries out the so-called quality assurance supervision of the specialists' research conclusions – the formulation of conclusions is constantly controlled by the heads of the Service's economic

and financial activity investigation units. Which, among other things, are given the right to submit comments and suggestions regarding the scope, direction, completeness, reasonableness of the circumstances, and the formulation of conclusions or explanations of the investigation. And this basically means interfering in the specialist's area of competence and it is not excluded, in necessary cases, to direct the direction of the investigation not according to the objective research data. Similar instructions of the heads of the relevant departments, readings of the specialist's conclusion, and coordination with the heads of the departments that control the activities of the specialist who conducted the investigation obviously negatively affect the reliability of the specialist's conclusion, and in addition, make this conclusion illegal and because it and its authors do not comply with the 2002 October 29 Law of the Republic of Lithuania on Forensic Expertise No. IX-1161 requirements, specifically the provisions of its Article 41. Which state that the activities of forensic experts must be based on the principles of independence, professionalism, transparency of professional decisions, honesty, impartiality, respect for legal acts and the rights of individuals, confidentiality, justice, and thoroughness of the investigation.

Keywords: special knowledge, investigation, financial crimes, expert opinion, expert investigations.